

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ. ЄДНІСТЬ І ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ СВІТОВОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУР

У ХХ ст. активізувалися рухи народів до національного самовизначення. Вони пройшли по всіх континентах. Характерною ознакою стали національні революції, які проголошували принципи самовизначення, самоутвердження націй, зумовлювали створення національних держав на базі етносоціальних спільнот. Вироблялися наукові обґрунтування для набуття правового статусу новоутвореними державами, для абсолютизації форм соціально-економічного, політичного та духовного життя нації.

Політична теорія утверджувала пріоритет держави як ідеальної форми національної політичної організації, що декларувала політичну рівність народів, які проживають у конкретній країні. Націоналізм виводиться на рівень певної релігії, яка має віру в Бога замінити на віру в націю.

Економічна теорія націоналізму досить суперечлива, тому що економічні проблеми вважаються другорядними, а почасти ігноруються, перевага віддається ідеалізації та милуванню самими собою.

Провідною тезою націоналізму є лінгвістична теорія, яка абсолютизує роль національної мови, вважаючи її єдиним провідним чинником збереження, утвердження та виживання національної спільноти. Стверджується, що мова — це передусім консолідуюча сила, яка єднає націю не лише на аборигенній території, а й у зарубіжжі. На рівні державного утворення ця теорія не витримує критики; нині не існує жодної однаціональної держави при тому, що практично всі країни одномовні, незважаючи на те що в них проживають люди різних національностей.

Кожна мова різниться діалектами; вони досить розмаїті й не завжди зрозумілі людям, які живуть в іншому регіоні. Це характерно для будь-якої держави, у тому числі й України.

Культурна теорія найбільш популярна щодо визначення об'єднуючого фактора. Це проявляється у колективному егоїзмі, який бачить свою культуру месіанською щодо інших. Теоретики вважають, що лише культурний націоналізм може об'єднати народ і вивести його на політичний рівень об'єднання нації. Культурний процес будь-якої держави не може бути однорідним, це суперечить як діалектиці, так і здоровому глузду. Адже кожне суспільство останні 500 — 700 років чітко детерміноване; кожна соціальна група утворює, виробляє і трансформує культурно-мистецькі досягнення як свої, так і сусідів, при цьому враховуються регіональні та національні

особливості. Як правило, народи з “нижчим” соціальним рівнем консервативніше зберігають культурну спадщину, а “вищі” — більшою мірою сприйнятливі до досягнень цивілізаційного процесу. Цивілізація ніколи не може бути локальним явищем, вона завжди поширюється на досить значні території. Як приклад розглянемо європейську та далекосхідну. Кожна з них досягла високих рівнів розвитку, має певні особливості, які суттєво різняться. Кожна з них адаптувала цілу низку націй і держав, включила їх у свій культурний процес. Особливо це помітно на сповідуванні світових релігій: уся Європа — це переважно християнський світ, азійський континент — світ ісламу; відповідно вони мають різні культурні домінанти.

Останні півтора століття років гаряче дебатовалось питання стосовно теорії двох культур; на політологічному рівні протиставлялися класові групи, стверджувався антагонізм між ними, доводилось, що кожна з них творить свою культуру, але час усе ставить на свої місця. Вихідці з панівного класу П. Могила, Ф. Прокопович, Б. Хмельницький, П. Куліш, Є. Гребінка, М. Гоголь, Леся Українка, сім’ї Симиренків, Терещенків, Тарновських, Ханенків були представниками своєї нації; відповідно всі здобуті знання вони максимально застосовували практично на своїй землі, адаптуючи чужі набутки до своїх потреб.

Україна має своєрідну територію; вона розміщується між двома великими суперетносами — східним і західним, а отже, поєднує особливості як одного, так і іншого. Нині на емпіричному рівні робляться спроби вивести походження України, українськості. Дехто починає від створення світу (С. Плчинда); інші намагаються зробити українцями переважну більшість визначних діячів світу. Так, Ісус Христос, за Ю. Канигіним, — гуцул. Ейфорія свободи після революції 1991 р. дала можливість уявити себе на вищому щаблі стосовно інших. Наприклад, М. Жулинський стверджує: ми “...єдині, бо неповторні. Самобутньою формою втілення етнічного світогляду, своєрідним комплексом і оригінальним типом національного світобачення. Ми, українці..., витворили особливу систему звичаїв, вірувань, світорозуміння, моральних, правових, етнічних, естетичних форм, які склалися упродовж розвитку людської спільності... Ми державний народ”. Окремі патріоти намагаються вивести українців ще з первіснообщинного ладу, язичництва, на базі цього витворити нову, за Л. Силенком, рідну українську віру — РУН-віру.

Спокійніше подивившись на самих себе, на реалії становлення і формування українського народу, мови, культурних особливостей, можна зазначити, що після розпаду Київської Русі у XIII ст. почалось утворення на нашій території самосвідомої української нації, відмінної від Білої Русі та Московії; вона мала свої, притаманні лише їй особливості. Було кілька етапів національного самовизначення України. Перший — з XIV по XVII ст.; у цей

час відбувся процес консолідації українського народу навколо національної ідеї утворення державності, найвищий її пік — гетьманування Богдана Хмельницького. Тоді Україна була визнана багатьма державами як самодостатній суб'єкт європейського політичного співжиття. Але з політичних та економічних причин повного утвердження України як держави не відбулось. Другий пік підйому національної свідомості відбувся у другій половині XIX — на початку XX ст.; він визначався високим інтелектуальним рівнем, коли провідні інтелектуали України утверджували народ як самодостатню націю. Двадцяте сторіччя двічі надавало можливість Україні визначитися як державі. Перша спроба 1917 — 1918 рр. була невдалою, оскільки створювати державу почали абсолютно непідготовлені люди, які прийшли до управління. Вони почали свою діяльність із критики попередньої системи, без конструктивних пропозицій, а головне — без конкретної програми дій на майбутнє. Створилася тривіальна ситуація, яка мала аналоги в історії. Її геніально сформулював К. Маркс. Коли його запитали, який мав бути результат перемоги Спартакса над Крассом, він відповів: “Помінялися б місцями”. У розглядуваному випадку класично спрацювала саме ця модель.

Наприкінці XX ст. Україна дістала чергову можливість стати державою. У 1991 р. відбулася класична революція; змінилися влада, лад. На щастя, революційний перехід від однієї соціально-економічної формації до іншої відбувся без кровопролиття. До влади прийшли нові люди, частина з яких — це підпільники з психологією боротьби проти всіх, хто не поділяє їх думки, яку тут же почали втілювати в життя. За цілковитої відсутності вміння практично реалізувати свої ідеї вони все переводили у декларативні заклики щодо збереження культурної спадщини, втілення її на базі чистого ідеалізму, не підкріпленого економікою.

Багаторічні заборони пропаганди культури Заходу на пострадянському просторі спричинили інтерес до неї. Коли ця культура прийшла до нас, ейфорія вседозволеності “змела” моральні кордони. В Україну широким потоком полилося все ницісне, що поробив “вільний” світ. Змінилася культурна домінанта, економічний чинник почав переважати над етичним, “дешева” інформація почала витісняти високе мистецтво, активізувалася психологічна обробка молоді через засоби маскультури. Практично нанівець звівся логічний зміст пісні; начебто на рівні епатажу мусується теза про ницість молодого покоління. Чи може артист, який поважає себе, взяти псевдонім “Дурко”, а співачка волати на всю державу: “мамо, я дурна”. Адже твір мистецтва — це завжди узагальнення, що стосується явища, народу чи нації.

Після ейфорії перших років творення держави починають вироблятися передумови напрацювання конструктивних моделей визначення себе у світі

економіки, виробничих відносин, культурно-мистецького процесу. Останній завжди діалектичний, потребує певного часу для втілення. Уже сьогодні спостерігаються деякі ознаки його поліпшення. Критично переглядається минуле, гола декларативність відходить до мітингових політиків, серйозні вчені працюють над моделями реального втілення національного “Я”, щоб народ України, відчувши свою єдність, внутрішній зв’язок, вагомість історичного характеру, традиції, увів їх у свою свідомість, загартував волю і завдяки цьому утвердився серед інших народів.

Пореволюційний період, окрім досягнень, завдав Україні також збитків; вона втратила частину національної еліти, оскільки в результаті економічних труднощів багато діячів культури емігрували. Вирощення еліти — довготривалий процес; як правило, він займає два-три покоління. Лише наявність національної еліти дає можливість вийти на рівень провідної держави у світі, оскільки надзавдання цієї категорії людей — духовно і політично інтегрувати суспільство на вирішення та реалізацію побудови держави, виробляти модель національної ідеї, яка має включати:

- * формування психічного складу народу та його характеру;
- * обґрунтування потреб, визначення рівнів свободи економічної, політичної, громадської та творчої діяльності;
- * моделювання прагнення людей до досконалості та засвоєння загальнолюдських цінностей, усунення власних негативних рис;
- * вироблення моделі консолідації народу України для утвердження незалежної держави, яка забезпечуватиме умови для задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб, вільний розвиток кожної особистості незалежно від національності чи соціальної групи, права громадян у повному обсязі за принципом “вільна особистість у вільній державі”.

Комплексне вирішення поставлених проблем сприятиме розвитку національної культури, власних традицій, закріпить у свідомості етносу притаманні лише їй визначальні риси.